

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»
Кафедра цивільного процесу

ПРАКТИКА ЄСПЛ З ПИТАНЬ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

**МАТЕРІАЛИ
круглого столу**

*м. Одеса,
5 квітня 2016 року*

Одеса
«Юридична література»
2016

ного регулювання у сфері виконання рішень Європейського Суду з прав людини є необхідним для України.

Л і т е р а т у р а

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року // Офіційний вісник України. — 2006. — № 32. — Ст. 2371.
2. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17 лип. 1997 р. // Офіційний вісник України. — 1997. — Чис. 29. — С. 10.
3. Константин О. В. Практика Європейського суду з прав людини як джерело судового правозастосування Верховного Суду України // Вісник Верховного Суду України. — 2012. — № 1 (137). — С. 33–36.
4. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лют. 2006 р. // Офіційний вісник України. — 2006. — № 12. — Ст. 792.
5. Бортновська З. Позитивні зобов'язання держави за Конвенцією про захист прав людини та основних свобод: практика Європейського суду з прав людини та завдання для України // Права людини в Україні: стан справ, проблеми, перспективи / редкол.: Ю. І. Сватко (голова) [та ін.]. — К.: Вид. дім «КМ Академія», 2003. — С. 37.
6. Бессарабов В. Г. Европейский суд по правам человека / В. Г. Бессарабов. — М.: Юрлитинформ, 2003. — 248 с.

Яніцька Інна Анатоліївна,

*к. ю. н., доцент кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

РОЗГЛЯД СПРАВ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ ОПІКИ (ПІКЛУВАННЯ) НАД ДІТЬМИ, ПОЗБАВЛЕНИМИ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ В КОНТЕКСТІ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Слід погодитись з С. І. Клім, що сьогодення розвитку правової реальності свідчить про неухильний вплив постулатів міжнародного права на формування і становлення національного законодавства у всіх сферах суспільного життя [1, с. 203].

Міжнародним законодавством зазначено прерогативу сімейного виховання з метою повноцінного розвитку, а в разі тимчасового або постійного позбавлення сімейного оточення або неможливості залишення в такому оточенні, у разі загрози її власним інтересам, вона має право на державний захист і допомогу.

Перший міжнародний документ, у якому порушувалося питання прав дитини, — Женевська декларація 1924 р. — спрямований на створення умов, які створюють дитині належний фізичний та психічний розвиток, право дитини на допомогу, належне виховання, захист. Генеральна Асамблея ООН 20 листопада 1989 р. одноголосно прийняла Конвенцію про права дитини [2, с. 205]. До спеціальних міжнародних документів у сфері охорони та гарантування прав дітей на регіональному рівні належить Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25 січня 1996 р. [3]. Законом від 6 березня 2008 р. № 135-VI в Україні ратифікована із заявами та застереженнями Європейська конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми від 20 травня 1980 р. [4]. У Конвенції термін «опіка» застосовується у значенні права особи піклуватися про дитину, зокрема визначати її місце проживання, або передбачає право доступу до дитини [5]. При цьому Конвенція застосовується як до фізичних осіб, так й юридичних осіб, установ і організацій і не застосовується до рішень, метою яких є визначення виключно законного представництва або забезпечення представництва інтересів дітей у майнових питаннях. У той же час, такі рішення можуть прийматися до визнання і виконання, у тому разі, коли вони безпосередньо стосуються опіки. Конвенція надає можливість запровадити заходи, які забезпечують широке визнання та виконання рішень стосовно опіки над дитиною, гарантувати право доступу батьків до дитини, що є нормальним наслідком права на опіку, забезпечувати належне вирішення проблем, що виникають у випадках, коли дітей незаконно переміщують через державний кордон, а також запровадити механізми для поновлення опіки над дітьми у випадках її свавільного припинення, що сприятиме посиленню захисту дітей, та встановленню правового співробітництва між компетентними органами Договірних Держав.

Українські суди застосовують при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та практику Європейського Суду як джерело права (ст. 17 ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [6]). Слід враховувати, що прецедентне право Європейського суду входить до правової системи України і при розгляді аналогічних обставин справи в нашій державі неможливим є прийняття іншого рішення, ніж те, що раніше вже було прийнято Страсбурзьким судом по відношенню до іншої особи за таких чи аналогічних обставин. При цьому виконання рішень ЄСПЛ є неординарним правовим інститутом, відмінним від стереотипів, передбачених саме для виконання рішень національних судів, а також

для визнання й виконання на території України рішень іноземних судів та іноземних недержаних установ [7]. Тому, з огляду на міжнародні зобов'язання, передбачені Європейською конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод, і наддержавний статус ЄСПЛ встановлено й особливі механізми реалізації його рішень.

Враховуючи той факт, що юридична сила рішень ЄСПЛ прирівнюється до міжнародного договору, то певну зацікавленість при дослідженні особливостей встановлення опіки (піклування) над дітьми, позбавленими батьківського піклування в українському цивільно-процесуальному просторі буде становити аналіз рішень ЄСПЛ з цих питань. Такі справи входять до переліку справ, що стосуються захисту прав дітей і загалом на сьогодні становлять незначний відсоток скарг проти України з питань порушення прав дитини. Разом з тим, слід звернути увагу на те, що проаналізовані справи не обмежуються лише захистом порушених прав дитини.

Досить показовим є рішення Європейського суду з прав людини у справі «Савіні проти України» [8]. При визначенні основоположних принципів Судом було зазначено, що право батьків і дітей бути разом один з одним становить основоположну складову сімейного життя і що заходи національних органів, спрямовані перешкодити цьому, є втручанням у права, гарантовані статтею 8 Конвенції про права людини.

Суд також зазначив, що не дивлячись на те, що національним органам надається самостійність у вирішенні питань щодо встановлення державної опіки над дитиною. Отже, відповідне рішення має обґрунтовуватися достатніми аргументами на захист інтересів дитини, і саме держава-відповідач повинна переконатися в тому, що було проведено ретельний аналіз можливих наслідків пропонованого заходу з опіки для батьків і дитини.

У будь-якому разі передача дитини під опіку держави слід розглядати як тимчасовий захід, здійснення якого має одразу припинятися, коли це дозволяють обставини. Отже, такий захід не може бути дозволений без попереднього розгляду можливих альтернативних варіантів і має оцінюватися в контексті позитивного обов'язку держави вживати ефективних заходів направлених на передачу дітей до своїх біологічних батьків, дбаючи про підтримку регулярних контактів між собою та якщо це можливо, не допускаючи розлучення братів і сестер.

Суд, аналізуючи застосування зазначених принципів у цій справі наголосив, що ставить під сумнів адекватність відповідної доказової бази для висновку про те, що матеріально-побутові умови дітей були справді небезпечними для їхнього життя і здоров'я. Крім того, на думку Суду,

українські судові органи не здійснили аналіз щодо того, якою мірою стверджуваних незадовільність виховання дітей зумовлювала саме неправна нездатність заявників забезпечувати належну опіку і піклування, а не їхні фінансові труднощі та об'єктивний стан фрустрації, що можна було виправити за допомогою цільової фінансової та соціальної допомоги й ефективного консультування.

Суд також зауважив, що на жодному етапі провадження у справі судді не заслуховували дітей і що внаслідок виконання рішення про відібрання дітей від батьків їх не лише відокремили від родини, а й помістили в різні заклади.

Суд дійшов висновку, що, незважаючи на доречність аргументів, якими національні органи обґрунтовували своє рішення про відібрання дітей від батьків, ці аргументи не були достатніми для виправдання такого серйозного втручання в сімейне життя заявників.

Наведене Рішення Європейського суду з прав людини засвідчує обов'язок судових органів під час розгляду та вирішення справ щодо встановлення державної опіки над дітьми враховувати саме добросовісність виконання батьківських обов'язків та оцінювати пропорційність застосованих заходів та тієї цілі, задля яких застосовуються ці заходи, що є одним із основних фундаторів концепції «найкращих інтересів дитини» при реалізації матеріально-правових норм.

У іншій справі «Мамчур проти України» [9] заявник скаржився на втручання у його батьківські права, зокрема право на опікування дитиною та доступ до спілкування з нею, а також право на виховання дитини. Крім того, він скаржився за статтею 14 Конвенції, що під час здійснення права на повагу до сімейного життя його було піддано дискримінації через його інвалідність. Заявник також стверджував, посилячись головним чином на пункт 1 статті 6 Конвенції, що судові розгляди його справи були несправедливими.

Суд не погодився з висновками національних судів, в основу яких покладено обмежений підхід органів влади при розгляді скарг заявника щодо питання доступу. З огляду на ситуацію на той час органи влади повинні були владнати ситуацію, а саме допомогти заявнику у спілкуванні з дитиною та реалізувати батьківські права у повному об'ємі. Те, що органи влади не зробили цього, позбавило заявника відповідних правових гарантій щодо його батьківських прав.

Крім того, Суд у своєму рішенні по цій справі постановив, що було порушено статтю 8 Конвенції з огляду на необґрунтоване встановлення опіки над дитиною заявника;

Таким чином, є всі підстави стверджувати, що проаналізована судо-

ва практика ЄСПЛ щодо справ, пов'язаних з встановленням опіки над дітьми, позбавленими батьківського піклування, виділила досить суттєві проблемні сфери у національній площині вирішення означених питань, які потребують суттєвого практичного доопрацювання.

Література

1. Клім С. І. Процесуальні права дитини в контексті рішень європейського суду з прав людини // Науковий вісник Херсонського державного університету : зб. наук. пр. — Херсон, 2014. — Вип. 6-1, т. 4. — С. 203–207.
2. Конвенція про права дитини : Конвенція ООН від 20.11.1989 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/childcon.shtml.
3. Європейська конвенція про здійснення прав дітей : Конвенція Ради Європи від 25.01.1996 р. // Офіційний вісник України. — 2007. — № 91. — Ст. 3355.
4. Європейська конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_327/
5. Сніжко М. Б. Захист прав дітей в Україні з урахуванням міжнародних договорів з питань сімейного права [Електронний ресурс] / М. Б. Сніжко. — Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/19188/>
6. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 30. — Ст. 260.
7. Чугуєвська М. Виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини : проблемні аспекти [Електронний ресурс] // Віче. — 2013. — № 2. — Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/3895>.
8. Справа «Савіні проти України» (Заява № 39948/06) : Рішення Європейський суд з прав людини, від 18.12.2008 // Офіційний вісник України. — 2009. — № 84. — Ст. 2852
9. Справа «Мамчур проти України» (Заява № 10383/09) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/file/50656>.

Соломахіна Олена Миколаївна,

*старший викладач кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПРИНЦИПНИЙ МЕТОД ДОСЛІДЖЕННЯ СИМБІОЗУ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА І ПРАВА ЄС

Українська традиція приватного права належить до континентальних систем, і тому судовий прецедент офіційно не є джерелом права і в Україні. Однак значення судової проктики не можна недооцінювати. 23 лютого 2006 року Верховна Рада України прийняла Закон України